

Крім того, адвокат-медіатор повинен забезпечувати правовий супровід процедури медіації та її завершення. Таким чином, існують суттєві особливості при проведенні процедури медіації адвокатом-медіатором, про які варто пам'ятати (як адвокатам, так і особам, які бажають врегулювати правовий спір шляхом медіації) та враховувати при практичній реалізації процедури медіації.

Список використаних джерел

1. Понасюк А.М. Участие адвоката в урегулировании юридических споров посредством медиации [Текст]: дис.... канд. юр. наук: спец.12.00.11 "Судебная власть, прокурорский надзор, организация правоохранительной деятельности" / А. М. Понасюк / Российская академия адвокатуры и нотариата (институт). – М., 2011. – 269 с.
2. Калашникова С.И. Медиация в сфере гражданской юрисдикции [Текст]: монография/ С.И. Калашникова. – М.: Инфотропик Медиа, 2011. – 304 с.

А. Яновская, д-р юрид. наук, доц., проф.

А. Бицай, асп.

КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ОСОБЕННОСТИ УЧАСТИЯ АДВОКАТА В ПРОЦЕДУРЕ МЕДИАЦИИ

Статья посвящена исследованию особенностей участия адвоката в процедуре посредничества в качестве медиатора.. Установлены и проанализированы признаки по которым можно определить специфику деятельности адвоката-медиатора. Выявлены преимущества и недостатки в предоставлении медиативной помощи адвокатом-медиатором.

Ключевые слова: адвокат, медиатор, адвокат-медиатор, адвокатская деятельность, медиация.

O. Yanovska, Candidate of Juridical Sciences, Docent, Professor of the Department of Justice,

A. Bitsai, Graduate Student of the Department of Justice

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE ADVOCATE PARTICIPATION PECULIARITIES IN THE MEDIATION

The advocate participation peculiarities as an mediator in the mediation process are dealt with. The features, which may define the peculiarities of the advocate-mediator (attorney-mediator) activity, are determined and analyzed. Advantages and disadvantages in providing the mediation assistance by the advocate-mediator (attorney-mediator) are defined.

Key words: advocate (attorney), mediator, advocate-mediator (attorney-mediator), advocate-mediator (attorney-mediator) activity, mediation.

УДК 347.9

В. Резнікова, д-р юрид. наук, доц., проф.

КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ПІДВІДОМЧІСТЬ СПРАВ ГОСПОДАРСЬКИМ СУДАМ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Статтю присвячено як теоретичним, так і практичним проблемам підвідомчості справ господарським судам України. Проаналізовано основні доктринальні підходи до визначення поняття та сутності судової підвідомчості. Особливу увагу приділено співвідношенню понять "судова підвідомчість" та "судова юрисдикція", а також критеріям підвідомчості справ господарським судам України. Обґрунтовано реальність загрози ліквідації системи господарських судів України через зуження кола справ, підвідомчих їм. Висловлено авторське бачення щодо можливих шляхів розв'язання існуючих проблем.

Ключові слова: підвідомчість, судова підвідомчість, критерії підвідомчості справ господарським судам, судова юрисдикція, система господарських судів, підвідомчість справ господарським судам України, розмежування судових юрисдикцій.

Одним із найгостріших та найпроблемніших питань, які виникали та продовжують виникати в практиці застосування судовими органами процесуального законодавства, є інститут підвідомчості, що виступає засобом розподілу компетенції щодо розгляду окремих категорій справ відповідними спеціалізованими судами (цивільними, господарськими, адміністративними тощо). Об'єктивна необхідність існування інституту підвідомчості, як влучно свого часу відмітив Ю. К. Осіпов, полягає в тому, що в будь-якій державі складається система органів, наділених правом вирішувати юридичні справи, і, як наслідок, виникає потреба у розмежуванні їх компетенції. Саме цю функцію і виконує інститут підвідомчості¹ [1, с.726-728]. І. Г. Побірченко наго-

3. Пель М. Приглашение к медиации. Практическое руководство о том, как эффективно предложить разрешение конфликта посредством медиации [Текст]/ М. Пель. – М.: Межрегиональный центр управленческого и политического консультирования, 2009. – с. 400.

4. Карпенюк О. С. Правовое регулирование посредничества при разрешении внешнеэкономических споров [Текст]: дис.... канд. юр. наук.: спец. 12.00.03 "Гражданское право, предпринимательское право, семейное право, международное частное право" / О. С. Карпенюк/ Российская академия государственной службы при Президенте Российской Федерации. – Москва, 2008. – 189 с.

5. Гоефин фон Шлиффен К. Медиация в системе внесудебных форм разрешения споров [Текст]/ Петер Фар [и др.]; отв. редакторы Катарина Грефин фон Шлиффен и Бернд Вегманн; [пер. с нем. С.С. Трутников]// Медиация в нотариальной практике (Альтернативные способы разрешения конфликтов). – М.: Волтерс Клувер, 2005. – с. 63-82 – 388 с.

6. Лукьяновская О.В., Мельниченко Р.Г. Основы юридической конфликтологии и медиации [Текст]/ О.В. Лукьяновская, Р.Г. Мельниченко. – Волгоград: Изд-во ФГОУ ВПО ВАГС, 2011. – 96 с.

7. Sourdin T. Mediation in Australia: Impacts on Litigation // Alexander N. (ed.) Global Trends in Mediation. The Hague, 2006. – P. 37-63. – 480 p.

Надійшла до редколегії 12.02.14

лошував, – підвідомчість виступає міжгалузевим інститутом права, що виконує функцію механізму розподілення правових спорів між різними юрисдикційними органами [2, с.9]. С. О. Короєд також відзначив, що інститут підвідомчості є обов'язковою умовою законності правосуддя, оскільки забезпечує чітке функціонування судової влади і правильність розгляду та вирішення справ, розмежовуючи предметну компетенцію судів різних юрисдикцій [3, с.54].

У найбільш загальному вигляді інститут підвідомчості визначає можливість громадян та юридичних осіб звертатися за захистом своїх прав до того чи іншого органу юрисдикційної системи держави [4, с.9]. Власне й на думку І. В. Решетнікової та В. В. Яркової, значення підвідомчості визначається не тільки розподілом пред-

¹ Такий інститут в правовому регулюванні суспільних відносин грає роль розподільчого механізму, за допомогою якого держава вирішує юридичні справи відповідно до характеру тих суспільних відносин, з яких ці справи виникають. Дія цього

механізму забезпечується шляхом вказівки в законі на певні критерії, залежно від яких конкретні справи вирішуються вказаними в законі органами.

метів відання між різними судами, а й у цілому між усіма юрисдикційними органами, котрі наділені на сьогодні повноваженнями у вирішенні юридичних справ [5, с.73]. Практичне ж значення підвідомчості безпосередньо пов'язане з процесуально-правовими наслідками недотримання правил про підвідомчість справ господарському суду². Підвідомчість справ господарським судам – правова категорія, яка відмежовує спори, що мають розглядатись і вирішуватись господарськими судами від спорів, які віднесені до компетенції інших судових органів. Саме у такому розмежуванні і полягає практичне значення інституту підвідомчості справ господарським судам. За допомогою категорії "підвідомчість" забезпечується нормальна діяльність та належне правосуддя не лише господарських судів, але й організовується стабільне функціонування національної судової системи загалом. Підвідомчість вказує на те, які судові органи мають розглядати та вирішувати ті чи інші правові спори та конфлікти.

Правильне визначення підвідомчості справи тому чи іншому судовому органу зумовлює визначення компетентного та належного органу, який розглядатиме конкретну справу відповідно до міжнародно-правових стандартів здійснення правосуддя.

Європейська Конвенція про захист прав людини і основних свобод [6] зобов'язала держав – учасниць гарантувати таку можливість, зокрема: доступність правосуддя (ст. 6) і ефективність засобів правового захисту (ст. 13). За наявною судовою практикою Європейського суду з прав людини, ситуація, за якої особа, чії права порушені, не може визначити компетентний суд або інший компетентний орган, куди вона може направити відповідну заяву, визнається порушенням ст. 13 Конвенції, оскільки право на доступ до суду має бути ефективним. Вимога ефективності, з-поміж іншого, передбачає чіткість законодавчих положень: якщо процесуальні норми є виписаними у такий спосіб, що створюють певну невизначеність (наприклад, щодо того, як визначити юрисдикцію суду), особи, чії заяви були відхилені із підстав порушення процесуальних норм, вважаються такими, що не мали реального, ефективного доступу до суду [7].

В умовах все ще триваючої судової реформи, проблема вибору належного суду і визначення судової компетенції при реалізації права на доступ до суду і забез-

печення права на ефективний правовий захист набула особливого значення. Численні приклади з практики застосування процесуального законодавства свідчать, що питання про встановлення ефективного механізму розподілу повноважень між судовими органами щодо розгляду окремих категорій справ не втрачає своєї актуальності і продовжує активно обговорюватися вченими, суддями та іншими практикуючими юристами.

Проблема підвідомчості справ господарським судам України, як і проблема розмежування судових юрисдикцій загалом, досліджувалася багатьма науковцями та практиками, серед яких: В. Е. Беляневич, О. В. Бринцев, С. Ф. Демченко, О. В. Ільницький, Р. О. Ковалишин, Т. О. Коломоєць, О. М. Пасенюк, І. Г. Побірченко, В. В. Сердюк, В. І. Татьков, М. І. Черленяк, Д. М. Шадура, М. Й. Штефан та ін. Більшість дослідників є солідарною між собою в тому, що положення чинного процесуального законодавства щодо розмежування підвідомчості (юрисдикцій) потребують свого вдосконалення, а тому висловлено вже чимало доктринальних висновків і пропозицій щодо можливих шляхів вирішення існуючих проблем, які законодавцем "на озброєння" так і не було взято. Між тим коло справ, підвідомчих господарським судам (порівняно з судами цивільної та адміністративної юрисдикції), поступово звужується, що ставить під сумнів доцільність збереження всієї системи господарських судів України.

Метою нашого дослідження, відповідно, є визначення поняття та сутності підвідомчості на теоретичному рівні, а також висловлення власного бачення щодо можливих шляхів вирішення як теоретичних, так і практичних проблем підвідомчості справ господарським судам України. При цьому не можна ігнорувати й проблеми звуження кола справ, підвідомчих господарським судам України (ст. 12 ГПК України), яка також потребує свого вирішення [8, с. 59-75].

У ГПК України, як відомо, поняття підвідомчості не розкривається, а у науковій літературі тлумачиться по-різному.

Переважаючими при цьому є два підходи.

Так, за першим підходом, *судова підвідомчість* трактується як частина судової компетенції, коло справ, які підлягають вирішенню в судах [9, с.55-56]. За М. Й. Штефаном, розмежування компетенції між органами держави називається підвідомчістю. Компетенція суду в здійсненні правосуддя – по розгляду і вирішенню визначеної певної категорії питань називається судовою юрисдикцією, або підвідомчістю судових органів [10, с.171]. Е. Ф. Демський зазначає, що для відмежування компетенції судів загальної юрисдикції від компетенції інших юрисдикційних органів, у тому числі й відмежування між судами, вводиться поняття "підвідомчості" справ [11, с.267]. На думку Д. М. Шадури, поняття компетенції є родовим поняттям для визначення меж влади кожного органу державної влади, а отже – цілком закономірно діяльність судових органів також визначати через компетенцію, бо в такий спосіб розкривається статус останніх передусім як провідного елемента в механізмі державної влади [12, с.9-11]. У правовій літературі загалом під *компетенцією* розуміють сукупність прав і обов'язків конкретного органу держави, покладених на нього для реалізації певних завдань і функцій [5, с.73]. Таким чином, компетенція трактується як властивість державного органу, що визначає обсяг його повноважень. Автори, які ототожнюють поняття підвідомчості й компетенції [13, с.46], вважають за необхідне ввести уточнююче формулювання підвідомчості як предметної компетенції, підкреслюючи тим самим, що мова йде тільки про ті повноваження, які пов'язані зі

² Так, якщо справа не підвідомча господарському суду (не підлягає розгляду в господарських судах), суддя виносить ухвалу про відмову у прийнятті позовної заяви (п. 1 ч. 1 ст. 62 ГПК України). Коли вказані в позові дані не дають змоги вирішити питання про підвідомчість, суддя приймає позовну заяву, порушує провадження і залежно від обставин, які виявилися в судовому засіданні, або вирішує справу по суті, або ухвалою припиняє провадження по справі (підставою є в такому разі те, що спір не підлягає вирішенню в господарських судах України згідно з п. 1 ч. 1 ст. 80 ГПК України). Ухвали про відмову у прийнятті позовної заяви (ст. 62 ГПК) і про припинення провадження у справі (ст. 80 ГПК) можуть бути оскаржені. Ухвалу про порушення провадження у справі (ст. 64 ГПК) не може бути оскаржено, але сторони мають право клопотати в судовому засіданні про розгляд питання про підвідомчість справи господарському суду. Необхідно також мати на увазі, що за змістом ГПК України не передбачено можливості об'єднання в одне провадження вимог, що підлягають розгляду за правилами різних видів судочинства. Тому в разі подання позову, в якому такі вимоги об'єднано, господарський суд приймає позовну заяву в частині вимог, що підлягають розглядові господарськими судами, а в іншій частині з посиланням на п. 1 ч. 1 ст. 62 ГПК – відмовляє у прийнятті позовної заяви. Якщо ж при розгляді справи буде встановлено, що провадження у відповідній частині порушено помилково, господарський суд припиняє провадження у справі в цій частині згідно з п. 1 ч. 1 ст. 80 ГПК України.

здійсненню діяльності з розгляду і вирішення спорів про право і інших юридичних справ [14, с.81]. Щоправда окремі вчені (наприклад, Ю. К. Осіпов [1, с.727-729]) наполягають на необхідності розмежування понять предметної компетенції й підвідомчості (мають своїм завданням розмежування повноважень різних юрисдикційних органів залежно від предмету їх діяльності), оскільки вони характеризують зв'язок між правомочністю суб'єкта і об'єктом правомочності дещо по-різному: якщо предметна компетенція характеризує її з точки зору суб'єкта повноважень, то підвідомчість – з точки зору її об'єкта (тобто кола питань, які можуть бути предметом здійснення яким-небудь органом своїх повноважень)³. Інші твердять, – компетенція (тобто обсяг прав і обов'язків) судів загальної юрисдикції не обмежується лише розглядом справ. Поняття компетенції відомо всім галузям права і всім формам державної діяльності: законодавчій, виконавчій, судовій. В умовах самостійності судової влади компетенція служить виразом функцій і призначення суду при реалізації судової влади, однак не може ототожнюватися з підвідомчістю [15, с.155]. В кожному разі, переважна більшість науковців є солідарною в тому, що компетенція та підвідомчість є об'єктивно взаємопов'язаними категоріями, і лише разом можуть забезпечити ефективне вирішення поставлених завдань. Так, наприклад, Н. І. Авдєєнко акцентує увагу на взаємозв'язку термінів "компетенція" та "підвідомчість", вказуючи при цьому на необхідність їх розмежування, оскільки судовою підвідомчістю – це процесуальне поняття, а компетенція – державно-правове. Використання терміна "компетенція" щодо визначення кола питань, які розглядає суд, є некоректним, оскільки звужує діяльність із здійснення правосуддя лише до розгляду конкретних юридичних справ (спорів)⁴. Отже, юридичні норми, сукупність яких утворює інститут підвідомчості, визначають не компетенцію певних юрисдикційних органів, а особливості (характер спірних правовідносин) справ, в силу яких їх вирішення віднесено до компетенції того чи іншого органу [16, с.146-147].

Згідно з другим підходом *підвідомчість* визначається як властивість справ, унаслідок якої вони підлягають розв'язанню певними органами⁵. Залежно від матеріальної специфіки правового спору обумовлюється специфіка органів, які вирішують спір, та ті чи інші процесуальні особливості вирішення спору. Так, М. Л. Шелухін та О. М. Зубатенко визначають підвідомчість як сукупність юридичних норм, що визначає властивості (характер спірних правовідносин) справ, в силу яких їх вирішення віднесено до компетенції того чи іншого органу [19, с.24].

Таке розуміння підвідомчості дозволяє враховувати характер спірних правовідносин і відносити вирішення

³ Так, компетенція – це конкретні дії органу (в даному випадку судового органу), які він вчиняє в рамках законодавства, а підвідомчість – це певні об'єкти (якими є спори про право між сторонами), відносно яких здійснюються дії.

⁴ Поняття "компетенція" є дуже широким, охоплює коло всіх повноважень, покладених на орган, а не тільки розгляд конкретних справ. Так, до компетенції суду, крім здійснення ним правосуддя, відноситься виконання численних функцій, покладених на нього законодавством. Іншими словами, компетенція суду – це його права та обов'язки, які він реалізує шляхом вчинення певних дій у рамках процесуального законодавства. Отже, компетенція суду охоплює визначення підвідомчості та підсудності конкретної справи, направленої до суду, – такою є аргументація авторкою своєї позиції.

⁵ І. Г. Побірченко свого часу зазначав, що юридичні норми, сукупність яких утворює інститут підвідомчості, визначають не компетенцію певних юрисдикційних органів, а властивості (характер спірних правовідносин) справ, у силу яких їх вирішення віднесено до компетенції того чи іншого органу [17, с.61; 18, с.83].

однохарактерних (однотипних) спорів до відання того чи іншого органу. Це дає можливість не виходити тільки з того, що вже встановлено в законодавстві, а вдосконалювати норми інституту підвідомчості.

Щодо критеріїв підвідомчості справ господарським судам, то до набрання чинності КАС України вони були доволі чіткими. Так, загальними критеріями щодо визначення юрисдикції спорів, підвідомчих загальним та господарським судам визнавалися: а) суб'єктний склад правовідносин; б) характер спору. Натомість, із прийняттям КАС України та внесенням певних доповнень до ГПК України, суб'єктний склад правовідносин між сторонами спору перестав бути беззаперечним критерієм розмежування підвідомчості справ, так само, як і характер спірних правовідносин. Як зазначив Д. Луспеник, з прийняттям нових ЦПК та КАС України, у судовій практиці замість двох з'явилися три критерії розмежування компетенції судів різних юрисдикцій: 1) характер і предмет спору; 2) суб'єктний склад; 3) з'ясування, чи не належить справа до за правилами іншого судочинства [20, с.11].

Викладене знайшло свій відбиток і у відповідній правовій позиції Вищого господарського суду України, викладеній у постанові Пленуму № 10 від 24.10.2011 р. "Про деякі питання підвідомчості справ господарським судам (п. 3.1.)" [21]. Так, господарський спір підвідомчий господарському суду, зокрема, за таких умов: 1) участь у спорі суб'єкта господарювання; 2) наявність між сторонами а) господарських відносин, врегульованих ЦК та ГК України, іншими актами господарського і цивільного законодавства, і б) спору про право, що виникає з відповідних відносин; 3) наявність у законі норми, що прямо передбачала б вирішення спору господарським судом; 4) відсутність у законі норми, що прямо передбачала б вирішення такого судом іншої юрисдикції.

В ст. 12 ГПК України поняття підвідомчості розкривається через перелік категорій справ, які підпадають під юрисдикцію господарських судів. Згідно з п. 1 Постанови Пленуму Вищого господарського суду України від 24.10.2011 р. № 10 "Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам" [21], *підвідомчість* – це визначена законом сукупність повноважень господарських судів щодо розгляду справ, віднесених до їх компетенції. Іноді в такому ж сенсі вживається поняття компетенції господарських судів, яку визначають як повноваження щодо розв'язання спорів і розгляду справ, пов'язаних зі здійсненням господарської діяльності [22, с.96].

Визначення поняття та сутності підвідомчості на теоретичному рівні суттєво ускладнилось з набранням чинності новими ЦПК та КАС України, оскільки постало додаткове питання щодо співвідношення інститутів юрисдикції, про які йдеться у зазначених процесуальних кодексах, та підвідомчості за ГПК України. Так, до прикладу, деякі науковці в поняття підвідомчості вкладають тотожний із поняттям юрисдикції зміст, розглядаючи обидві правові категорії як компетенцію суду [4, с.161-179; 10, с.198]. Інші (наприклад, В. І. Тertiшніков) пропонують вважати, що підвідомчість, як і судовою юрисдикція, – це коло справ, які вирішуються і розглядаються в суді [23, с.30-50]. Натомість, Н. В. Михальська вважає, що подібного роду визначення не долають очевидного протиріччя: всі вони застосовують аналогічний підхід до змісту підвідомчості і споріднених правових категорій (інститут юрисдикції, інститут компетенції тощо). Однак, підвідомчість є дещо складнішим правовим інститутом, аніж прийнято вважати⁶ [24, с.222-223].

⁶ До речі, авторка переконана, що лише в межах цивільно-правової концепції наявна можливість з'ясувати всі елементи цивільно-

Як загальне і окреме співвідносить терміни "юрисдикція" та "підвідомчість" Д. М. Шадура: якщо підвідомчість – це розмежування компетенції між різними юрисдикційними органами, як судовими, так і несудовими (адміністративними, міжнародними тощо) у вирішенні правових питань та спорів про право, то юрисдикція – це розмежування компетенції у вирішенні правових питань та спорів про право тільки між судовими органами (наприклад, цивільними, господарськими та адміністративними судами), іншими словами юрисдикцію можна визначити як судову підвідомчість, тобто коло справ, вирішення яких закон відносить до відання судів, або, що є більш точним, як компетенцію судових органів у вирішенні спорів про право і інших правових питань. Таким чином, вважає автор, термін "підвідомчість" слід розуміти як більш широке поняття, а "юрисдикція" – як більш вузьке [25]. П. М. Тимченко вважає, що судова юрисдикція, на відміну від підвідомчості – це специфічні правомочності суду, які спрямовані на здійснення правозастосовної діяльності у певній сфері правовідносин (цивільних, господарських, адміністративних) шляхом розгляду і вирішення справ [26, с.4-6]. А таким автором як М. І. Черленяк аргументується співвідношення підвідомчості справ і юрисдикції як часткового і загального, де вже навпаки остання включає в себе як сферу відання юрисдикційного органу, так і компетенцію щодо правового регулювання суспільних відносин у цій сфері [27, с.3-5].

Поняття "юрисдикція" визначається здебільшого як встановлена законом чи іншим нормативним актом сукупність повноважень відповідних державних органів вирішувати правові спори і розглядати справи про правопорушення, тобто давати оцінку діям суб'єкта права з точки зору їх правомірності чи неправомірності. М. І. Черленяк визначає юрисдикцію як правову категорію, що відображає компетенцію юрисдикційних органів щодо вирішення підвідомчих їм юридичних справ [27, с.4]. Юрисдикція визначається залежно від виду і характеру справ, їх територіальної належності та від осіб, які беруть участь у розгляді справи. Спеціальними органами юрисдикції є суди. Д. М. Шадура судову юрисдикцію пропонує розглядати як компетенцію спеціально уповноважених органів державної влади – судів загальної юрисдикції і Конституційного Суду України, наділених відповідними юридично-владними повноваженнями, здійснювати правосудді у формі того чи іншого виду судочинства щодо певних відносин [12, с.10-12]. Висловлюється в літературі й переконання, що судова юрисдикція як міжгалузевий інститут процесуального права, опосередковує розмежування компетенції між

суб'єктами, які звертаються за судовим захистом.

льної юрисдикції у чистому вигляді, оскільки встановлюється зміст компетенції суду відносно підвідомчості цивільної справи. У зв'язку з цим, необхідність чіткого визначення компетенції суду із вирішення цивільних справ потребує законодавчого закріплення змісту підвідомчості цивільних справ окремо від цивільної юрисдикції.

⁷ Відмінність між цими термінами, на думку автора, полягає також в тому, що підвідомчість за таким критерієм, як можливість розгляду спору про право або іншого правового питання тим чи іншим юрисдикційним органом, поділяється на виключну, альтернативну і договірну. Що ж стосується юрисдикції, то, на відміну від підвідомчості, вона не може бути ні альтернативною, ні договірною, – завжди має виключний характер. Суди різних гілок судової системи не можуть мати компетенції, що пересікається, оскільки це призводить до нестабільності та суперечливості судової практики.

⁸ Під судовою підвідомчістю загалом автор розуміє сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, пов'язаних з вирішенням питання про віднесення до ведення суду їх спорів та інших правових вимог, що виникають між судом і

органами судової влади, – юрисдикція завжди передбачає наявність компетенції, оскільки між юрисдикцією та компетенцією існує діалектичний зв'язок і ці два поняття взаємопов'язані, не можуть існувати самостійно, відокремлено одне від одного [27, с.7-9]. Судова юрисдикція, таким чином, нерозривно пов'язана з поняттям "судова компетенція", що є сукупністю юридично встановлених повноважень (владних прав і обов'язків) певного судового органу, в тому числі спеціалізованого суду, щодо визначеного законом кола питань, які підлягають вирішенню [28, с. 10-12]. Обсяг цієї компетенції обумовлюється здійсненням державної влади судовими органами в окремих сферах суспільного життя залежно від їх спеціалізації та за територіальним масштабом діяльності кожної ланки судової системи. Предметна компетенція системи судових органів знаходить конституційне закріплення у ст.ст. 124, 125 Конституції України та в інших законодавчих актах, що містять конкретні повноваження судів за їх предметною компетенцією в тих чи інших галузях права, але і визначають функціональні повноваження (відповідні права й обов'язки) судів у галузі правосуддя. Між іншим, у рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень ч.ч. 2, 3 ст. 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) від 7.05.2002 р. № 8-рп/2002, визначено, що юрисдикція судів – це повноваження судів вирішувати спори про право та інші питання [29].

Таким чином, в законодавстві немає чіткого визначення терміну "підвідомчість", немає й однозначності в підходах науковців до вказаної проблеми, що призводить до значних ускладнень на практиці.

В той же час, за наслідками послідовного аналізу змісту ст. 12 ГПК України, очевидним стає висновок: має місце чітко виражена тенденція до звуження кола справ, підвідомчих господарським судам України [8, с. 59-75].

Чимало вчених сьогодні звертає увагу на те, що відбулося викривлення основної ідеї адміністративного судочинства через неузгодженість визначення термінів у КАС України. Так, тлумачення ст. 1 та ч. 2 ст. 4 КАС України призводить до цілком обґрунтованого висновку, – справжня компетенція адміністративних судів значно виходить за межі як призначення КАС, так і завдань адміністративного судочинства, задекларованих у ч. 1 ст. 2 КАС. На думку А. А. Бутирського, визначення "справа адміністративної юрисдикції", що наведено у ст. 3 КАС, суперечить загалом суті адміністративної юстиції, оскільки законодавець штучно розширив коло справ, що підлягають розгляду в адміністративних судах [30, с. 254]. Н. С. Кузнецова цілком слушно відзначає, що адміністративні суди почали "перетягувати" на себе більше спорів, аніж вони можуть і повинні розглядати, що свідчить про перекид у розподілі категорій спорів між судами різних юрисдикцій [31, с. 3; 32, с. 78]. Як зауважує В. В. Комаров, можна констатувати, – КАС України оформив специфічну модифікацію адміністративної юрисдикції, яку можна назвати розширеною, оскільки об'єктивно вона призводить до конкуренції юрисдикційних справ, що розглядаються цивільними, адміністративними і господарськими судами. Ця проблема, як свідчить судова практика, не може бути вирішена лише завдяки формуванню судової практики Верховним

Судом України або відповідними Вищими спеціалізованими судами [33, с. 89]. Натомість, О. С. Снідєвич, всупереч загальноприйнятій догмі, вбачає поширення в Україні альтернативної юрисдикції на значну кількість спорів, за умов якої згідно з законом одні й ті ж

самі справи сьогодні можуть бути вирішені в судах різних юрисдикцій [34, с.с. 44, 46].

Існуючий стан речей викликає занепокоєння. У професійному середовищі юристів вже багато хто вважає це "черговим кроком" на шляху до ліквідації господарського судочинства як такого, що теоретично може бути уніфікованим із цивільним. Нагадаємо, що раніше окремі автори вже порушували питання про доцільність збереження системи господарських судів. Так наприклад, на думку Р. О. Куйбіди, аналіз юрисдикції господарських судів свідчить про те, що вони вирішують такі самі справи, які розглядаються загальними судами у порядку цивільного судочинства, але з участю юридичних та фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності. Аналіз сучасної юрисдикції господарських судів, вважає автор, дає підстави висловити великий сумнів у наявності самостійної "господарської" юрисдикції, оскільки, за своєю природою, справи, які зараз вирішуються господарськими судами, є цивільними (приватноправовими) й адміністративними (публічно-правовими)⁹. Якихось особливих засад здійснення судочинства у справах, підсудних господарським судам, які б обумовлювалися і вимагалися предметом судового розгляду, немає, а тому правила господарського судочинства поступово наближаються до цивільного процесу [35, с. 118-119]. С. Ф. Демченко зазначає, що від заміщення господарських судів у розв'язанні господарських за своєю природою спорів поступово здійснюється запровадження ідеї щодо ліквідації господарських судів з метою, вочевидь, перебирання всіх господарських спорів до адміністративних судів [36, с. 76]. А. А. Бутирський необхідними умовами існування спеціалізованих судів вважає існування особливої категорії спорів, що вирішуються такими судами, та/або особливий суб'єктний склад учасників спорів у спеціалізованих судах [37, с. 199]. Прибічники відмови від господарського судочинства посилаються також на зарубіжний досвід, зазначаючи, що: а) тенденція до повної або часткової відмови від господарських (арбітражних) судів та судочинства спостерігається і в окремих державах – колишніх республіках СРСР (Грузія, Вірменія, Азербайджан), у яких вони були запроваджені після розпаду Радянського Союзу; б) судові системи європейських держав не знають спеціалізованих судів з таким обсягом повноважень, як у господарських (арбітражних) судів, – переважна більшість країн Європи взагалі не мають окремих судів для вирішення справ з участю суб'єктів господарювання [38, с. 24, с. 155, с. 200].

Наразі, відповідна загроза видається нам цілком реальною. Особливо з огляду на те, що: а) законодавець явно зволікає з розробкою та прийняттям нового Господарського процесуального кодексу (чи то Кодексу господарського судочинства); б) необхідність уніфікації цивільного процесуального й господарського процесуального законодавства України передбачена у Концепції

⁹ В обґрунтування своєї позиції автор посилається на те, що існує ж в законодавстві і ніким не заперечується альтернативна підвідомчість, згідно з якою одна і та ж справа може бути вирішена різними компетентними органами за вибором заявника, то чому ж не може бути альтернативної юрисдикції? На його погляд, принцип спеціалізації побудови судової системи не забороняє альтернативної юрисдикції аналогічно тому, як і принцип територіальності не забороняє існування альтернативної підсудності.

¹⁰ За переконанням Р. О. Куйбіди, основним критерієм для визначення юрисдикції господарських судів є те, що у підсудних їм справах як сторони беруть участь юридичні особи, а з 1997 року – і фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності. Тобто підставою для виділення господарської спеціалізації став перш за все суб'єктний склад сторін.

вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схваленої Указом Президента України від 10.05.2006 р. В п. 4 її Розділу IV зазначається, що уніфікація процедур судового розгляду є важливим напрямом удосконалення судочинства, якщо завдання певного виду процесу не вимагає особливих правил. Необхідно поступово наблизити, а потім і взагалі поєднати в одному кодексі норми цивільного і господарського процесів, оскільки між ними немає суттєвих відмінностей, зумовлених специфікою судочинства. За Концепцією, систему судів загальної юрисдикції треба будувати на таких принципах: спеціалізації (суди мають бути організовані з урахуванням особливостей предмета судових справ за відповідною юрисдикцією та зумовленою цими особливостями виду судочинства); територіальності (суди мають бути утворені так, щоб їх юрисдикція охоплювала певну територію держави, виходячи з потреби наближення судочинства до людини); інстанційності (суди мають бути організовані так, щоб забезпечити право на перегляд судового рішення у суді вищого рівня). Спеціалізація має охоплювати всю систему судів загальної юрисдикції, а не лише окрему її частину, що дасть змогу підвищити оперативність та якість вирішення судових справ. Спеціалізація судів має відбуватися за галузевою ознакою та обумовленим нею видом судочинства, що дозволяє вирізняти у межах загальної юрисдикції цивільну, кримінальну, адміністративну, а також господарську юрисдикцію як особливий різновид цивільної юрисдикції. Тобто, господарська юрисдикція розглядається не інакше як різновид цивільної, а господарські суди повинні трансформуватися в цивільні.

Проблема розмежування юрисдикції судів, що вже тривалий час не знаходить свого вирішення на вітчизняних теренах, переросла в таке явище, як конкуренція спеціалізованих судових юрисдикцій. І хоча сучасна Україна, як зазначає Є. О. Руженцева, – це не Англія XVII-XIX століть, де суди "змагалися" за кількість справ, з якою за тогочасних умов був безпосередньо пов'язаний зарібок суддів, розширюючи юрисдикцію за допомогою розвитку нових процедур та інших засобів, конкуруючи таким чином і з юрисдикцією парламенту, та все ж такі характерні ознаки такої конкуренції спостерігаються й у вітчизняному судочинстві [39, с. 54]. Основна форма такої конкуренції, як підкреслює А. Осетинський, – це розвиток різнобічної судової практики адміністративних та господарських судів у подібних за контекстом обставин справах, що унеможлиблює усталеність правоположень та належну реалізацію принципу правової визначеності. За таких умов "розмивається" сутність принципу спеціалізації судової системи, нівелюється позитивний ефект від його реалізації та викривлюється конституційна ідея його запровадження. Водночас правозастосовні позиції, що формуються у результаті такої конкуренції, потенційно можуть сприяти збалансуванню юрисдикцій передусім через зміни на нормативному рівні [40, с. 48]. На думку ж В. М. Жуйкова, проблема розмежування підвідомчості справ між судами цивільної юрисдикції та арбітражними (господарськими) судами – це вже проблема не інтересів двох судових підсистем, а проблема значно вищого порядку – доступності правосуддя і забезпечення ефективної реалізації конституційного права на судовий захист [41, с. 204].

В умовах, коли законодавець бездіє щодо вирішення проблеми розмежування судових юрисдикцій загалом, всі Вищі спеціалізовані суди пішли по шляху намагання вирішити окремі питання підвідомчості за допомогою рекомендаційних роз'яснень. Таким чином, маємо на сьогодні Постанову Пленуму Вищого господарсь-

кого суду України № 10 від 24.10.2011 р. "Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам", Постанову Пленуму Вищого адміністративного суду України № 8 від 20.05.2013 р. "Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів", а також Постанову Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 3 від 1.03.2013 р. "Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ". Втім – це не більше ніж рекомендаційні роз'яснення, подекуди суперечливі та невзаємоузгоджені, які проблеми в комплексі не вирішують, законодавчих прогалин заповнити собою не можуть, та і не повинні, оскільки у них інше цільове призначення. Судді ж, у свою чергу, на практиці сформувавши позицію, згідно з якою тягар щодо визначення підвідомчості покладається на сторону, що звертається до суду [42]. Однак, і це, зрозуміло, не вихід. Безумовно, необхідним є втручання законодавця.

Проблема розмежування повноважень адміністративної та інших юрисдикцій є, як відомо, характерною для кожної країни, де існує система адміністративної юстиції. Її вирішення відбувається за методом таксації [43, с. 88], тобто нормативного визначення меж юрисдикційних повноважень відповідного суду. А тому, не інакше як за законодавцем – вирішальне слово.

Підсумовуючи зазначимо також, що вирішення на законодавчому рівні як суто теоретичних, так і практичних проблем підвідомчості справ господарським судам, розмежування судових юрисдикцій у глобальному масштабі передбачає першочергове усвідомлення й осмислення низки принципово важливих аспектів, які мають бути відправними точками на шляху реформування та/або подальшого доопрацювання процесуального законодавства загалом.

- Господарські суди, як відомо, є складовою системи судів загальної юрисдикції, котра, у свою чергу, будується за принципами територіальності та спеціалізації (ч. 1 ст. 125 Конституції). Принцип спеціалізації покликаний забезпечити найбільш ефективні механізми захисту прав і свобод як людини, так і суб'єкта господарювання, у відповідних правовідносинах, а тому передбачає, що: а) судова влада реалізується шляхом здійснення правосуддя у межах відповідних судових процедур; б) господарські суди є спеціалізованими судами в системі судів загальної юрисдикції (ч. 2 ст. 1, ч. 1 ст. 3, ч.ч. 2, 3 ст. 17, ст. 18, ч.ч. 2, 3 ст. 21, ч. 3 ст. 26, ч. 2 ст. 31 Закону України від 7.07.2010 р. "Про судоустрій і статус судів"). Головними критеріями судової спеціалізації є предмет спірних правовідносин і властива для його розгляду процедура.

Господарські суди здійснюють, по-перше, захист порушених та/або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів осіб, які наділені правом звернення до господарського суду, а по-друге – захист інтересів держави, тобто публічних інтересів, за зверненнями прокурора, Антимонопольного комітету України, Рахункової палати, інших державних органів, які звертаються до господарського суду в межах своїх повноважень, визначених законом.

- Чимало вчених та практиків сьогодні цілком справедливо наголошують на об'єктивній необхідності не звуження, а саме розширення предмета діяльності

господарських судів. У сучасних умовах це зумовлюється низкою чинників, таких як ускладнення господарського життя країни, яке ґрунтується на багатоманітності організаційно-правових форм господарювання та численності суб'єктів господарювання різних форм власності. Обумовлюється така необхідність й тими завданнями, які стоять перед сучасною державою у сфері економіки, а також реалізацією норми ч. 2 ст. 124 Конституції України, – юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають й державі. Належить визнати, що така необхідність є об'єктивно зумовленою, відповідає інтересам як кожного окремо взятого суб'єкта господарювання, з точки зору можливості їх захисту, так і держави загалом.

- Безперечно потрібним є внесення змін до ЦПК, КАС, ГПК України, за змістом яких було б чітко визначено компетенцію кожного з судів. Втім, і в законі навіряд чи можливо розширено, чітко та вичерпно прописати всі можливі категорії справ, підвідомчих тому чи іншому спеціалізованому суду. Мабуть, як би законодавець не намагався врегулювати питання розмежування підвідомчості (юрисдикцій) судів, все ж об'єктивно неможливо передбачити всі ймовірні правозастосовні ситуації. Р. Куйбіда з цього приводу слушно зауважує, – закон повинен давати лише орієнтири (критерії) для визначення виду тих чи інших справ [44, с. 6-7]. Від себе хочеться додати, – критерії уодноманітнені, єдині для всіх судових юрисдикцій (цивільної, господарської та адміністративної). Віднайдення та/або виокремлення таких критеріїв мусить супроводжуватися нормативним закріпленням загальних засад розмежування цивільної, господарської та адміністративної юрисдикцій. Тому саме спільні зусилля як судових органів, так і законодавця мають спрямуватись на те, аби звести до можливого мінімуму наростаючий сьогодні конфлікт судових юрисдикцій і забезпечити заінтересованим особам доступ до компетентного суду з метою ефективного здійснення судочинства.

- Належить визнати, що вітчизняне судочинство пішло хибним шляхом, коли в основу розмежування судових юрисдикцій із прийняттям КАС України було покладено такий загальний критерій як публічний характер спору. Він є надто невизначеним, оскільки відсутні чіткі теоретико-методологічні засади розмежування повноважень між цивільними, адміністративними та господарськими судами. По суті, визначення юрисдикції адміністративних судів шляхом віднесення до неї публічно-правових спорів, з одного боку, призвело до конкуренції юрисдикцій, а з іншого, – до подвійної юрисдикції одних і тих самих спорів [33, с. 87]. Основана причина такого становища – невизначеність природи публічно-правових відносин, а отже, й відповідних правових спорів за участю органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень. КАС України, як відомо, не дає визначення поняття публічно-правового спору. Тим більше, що термін "публічно-правовий спір" живиться в КАС поряд зі словосполученням "спори з приводу публічно-правових відносин" (ч. 2 ст. 48 КАС), в той час як жодних ознак таких правовідносин та їх специфіки в КАС не наводиться. Немає єдності щодо визначення цієї категорії і в правовій науці, адже в широкому сенсі будь-який спір, в якому одним із учасників є орган державної влади чи орган місцевого самоврядування, є публічно-правовим, оскільки у відповідних правовідносинах зазначені органи відображають не власні інтереси, а інтереси держави, зафіксовані у законодавчих актах. В літературі, зокрема, наголошується, що будь-який спір, який розглядається судом як державним органом, є публічним уже

¹¹ Такий висновок вбачається зі змісту п. 3.2. мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України у справі за поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України від 18 лютого 2010 року "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами" від 9 вересня 2010 року № 19-рп/2010.

за визначенням [45, с. 58]. Слід також брати до уваги, що багато приватно-правових відносин виникають із публічних актів відповідно до ст. 11 ЦК України (наприклад, державний контракт укладається на підставі державного замовлення¹²). Чітко та безпелеційно розмежувати публічні й приватні за своєю правовою природою відносини, особливо у сфері господарювання, здебільшого неможливо. Ні для кого не новина, що в практиці господарювання мають місце численні випадки, за яких господарсько-правові відносини носять здебільшого публічно-правовий характер і не можуть набувати суто приватно-правової за своїм характером природи. А тому не можна абсолютизувати, брати за основу як універсальний, критерій розмежування адміністративного та господарського судочинства за правовою природою відносин спору, що має бути розглянутий судом¹³.

Відповідно, при вдосконаленні норм щодо розмежування підвідомчості справ між адміністративними і господарськими судами законодавцеві необхідно: а) виходити з окреслених в ч.1 ст.2 КАС України завдань, зокрема, щодо захисту прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень; б) враховувати положення ч.2 ст.2 КАС, яка допускає інший, ніж встановлено зазначеним кодексом, порядок судового провадження щодо рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень, тобто є правовою підставою можливості розгляду господарськими судами справ із спорів, що виникають в організаційно-господарських відносинах. Вперше цю тезу було висловлено В. С. Щербиною [47, с. 20], однак на сьогодні вона підтримується та додатково аргументується, розвивається значною кількістю науковців, таких як: В. В. Борденюк [48, с. 135]¹⁴, С. Ф. Демченко [36, с. 73-80]¹⁵, О. П. Віхров і В. О. Коверзнев [49, с. 111]¹⁶, В. Я. Карабань [50, с. 142–143, с. 149] та ін.

¹² У зв'язку з цим безпідставними й безпредметними видаються дискусії щодо юрисдикційної належності спорів, які виникають при укладенні, зміні, розірванні та виконанні господарських договорів, що укладаються на підставі державного замовлення і при здійсненні державних закупівель. Оскільки йдеться про господарські договори (ч. 3 ст. 179, ст. 183 ГК), то спори, що виникають при їх укладенні, зміні, розірванні та виконанні, мають належати до юрисдикції не інакше як господарських судів відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 12 ГПК.

¹³ По суті, йдеться про вже ustalений на сьогодні підхід, за якого приватноправова частина економічних відносин має складати юрисдикцію господарських судів, а їх публічно-правова складова – адміністративного суду [46, с. 6].

¹⁴ Автор також зазначає, – з огляду на потреби захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання у відносинах з носіями владних повноважень при розмежуванні повноважень між господарськими та адміністративними судами слід враховувати такі чинники: а) сферу суспільних відносин, в якій здійснюється управління (чи регулювання) з боку відповідних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування (йдеться, зокрема, про те, чи видають органи публічної влади відповідні акти з метою управління економічним (господарським), соціально-культурним і адміністративно-політичним розвитком); б) зміст прав та обов'язків учасників відносин, які виникли або потенційно можуть виникнути на підставі відповідних правових актів носіїв владних повноважень.

¹⁵ Автор висловив при цьому переконання, що в основу розмежування судових юрисдикцій має бути покладено не суб'єктні ознаки (наявність серед учасників спору суб'єкта владних повноважень не є достатньою умовою для віднесення спору до адміністративної юрисдикції) і не вид правовідносин (публічно- чи приватноправові), а їх зміст, предмет, з приводу якого виник спір. Якщо за змістом правовідносин є господарсь-

Неврахування зазначеного може призвести до фатальних наслідків, аж до ліквідації всієї системи господарських судів України.

Подібна загроза, до речі, стане незабаром реальністю на теренах Російської Федерації, де в жовтні 2013 р. було внесено до Державної Думи Президентом Росії проект закону про внесення правок до Конституції "Про Верховний Суд Російської Федерації та прокуратуру Російської Федерації". В листопаді цього ж року закон було схвалено Державною Думою та Радою Федерації. А 6.02.2014 р. Президент Росії підписав відповідний закон. Згідно з цим документом, єдиний "вищий судовий орган з цивільних, кримінальних, адміністративних справ, із вирішення економічних спорів" є необхідним "в цілях удосконалення судової системи Російської Федерації та зміцнення її єдності". Зокрема, викладено в новій редакції ст. 126 Конституції "Судова влада та прокуратура", у зв'язку з чим виключено з тексту будь-які згадки як про арбітражно-процесуальне законодавство, так і про арбітражні суди. А ось Вищий арбітражний суд, котрий займається вирішенням "економічних спорів" та є покликаним "здійснювати судовий нагляд за діяльністю арбітражних судів, а також надавати роз'яснення з питань судової практики", підлягає ліквідації. Йдеться, по суті, про "злиття" Верховного та Вищого арбітражного судів. Строк на реорганізацію – шість місяців. І один із можливих сценаріїв розвитку подій – це повне злиття арбітражної системи з судами загальної юрисдикції (включення арбітражних судів до складу судів суб'єктів Федерації на регіональному рівні, ліквідація та/або перетворення системи апеляційних та касаційних судів). В цьому випадку, в процесі неминучого хаосу та численних непорозумінь втраченими можуть виявитися чи не всі напрацювання системи арбітражних судів. По суті, арбітражні суди просто припинять свої існування, як перестане існувати окрема, кваліфікована та професійна судова система для вирішення спорів, що виникають у сфері господарських відносин. І така перспектива цілком реальна з огляду на невирішеність питання про те, хто має бути розпорядником бюджетних коштів для фінансування арбітражної системи (через шість місяців, що відведені на реорганізацію, за умов відсутності фінансування система зупиниться сама) [51]. Як наголошує у зв'язку з цим В. Соловйов, – "...мова йде не про механічне злиття двох верховних судів, а про ліквідацію арбітражних судів як системи, про знищення арбітражного процесу. З Конституції вилучено згадки про арбітраж, ліквідовано відповідні дисципліни в юридичних вузах. Арбітражного процесуального кодексу також не буде – залишиться лише Цивільний процесуальний кодекс" [52].

Варто зауважити, що відповідні нововведення у Росії влада, між іншим, пояснила "епідемією корупції" та "незадовільним інвестиційним кліматом". З останнім (інвестиційним кліматом) і на вітчизняних теренах не все гаразд. Не принесло очікуваного результату й прийняття Закону України від 6.09.2012 р. "Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць". І вся справа в тому (і цього не можна ігнорувати), що одна з основних форм стимулювання, активізації інвес-

кими, а предметом, з приводу якого виник спір, виступає господарська діяльність, то такого роду спори повинні розглядати господарські суди за правилами господарського судочинства.

¹⁶ Господарськими, на думку авторів, слід вважати відносини управління за участю суб'єктів господарювання, в яких орган державної влади або орган місцевого самоврядування: а) наділений господарською компетенцією; б) здійснює організаційно-господарські повноваження (реалізує зазначену компетенцію) безпосередньо щодо суб'єкта господарювання.

тиційної діяльності – це не що інше як ефективний захист інвестицій (найперше, судовий). А він, у свою чергу, не може бути ефективним без вирішення нагальних проблем, пов'язаних із визначенням та розширенням кола справ, підвідомчих господарським судам України, розмежуванням судових юрисдикцій (цивільної, адміністративної та господарської).

Список використаних джерел

- Осипов Ю.К. Подведомственность юридических дел / Ю. К. Осипов // Российский ежегодник гражданского и арбитражного процесса. 2004. – С.-Пб.: Изд. Дом С.-Петербург. гос. ун-та, 2005, № 3. – С. 721–829.
- Побирченко И. Г. Подведомственность хозяйственных споров / И. Г. Побирченко. – Киев: РИО МВД УССР, 1969. – 218 с.
- Короєд С. О. Підвідомчість справ з участю органів державної влади при здійсненні функцій власника / С. О. Короєд // Судова апеляція. – 2011. – № 1. – С. 53–62.
- Чудиновских К. А. Подведомственность в системе гражданского и арбитражного процессуального права / К. А. Чудиновских. – С.-Пб.: Юрид. центр Пресс, 2004. – 306 с.
- Решетникова И. В. Гражданское право и гражданский процесс в современной России / И. В. Решетникова, В. В. Янков. – Екатеринбург: М.: Норма, 1999. – 312 с.
- Про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція від 4 листопада 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
- Рішення Європейського суду з прав людини від 16 грудня 1992 року у справі de Geouffre de la Pradelle v. France, Publ.Court, Series A, vol. 253-B [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.juricaf.org/arret/CONSEILDELEUROPE-COUREUROPEENNEDESROITSDELHOMME-19921216-1296487>.
- Резнікова В. В. Звуження кола справ, підвідомчих господарським судам України: проблема надумана чи реальна? / В. В. Резнікова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія "Право". – 2013. – Випуск 22. Частина 2. – С. 59–75.
- Арбитражный процесс / [под ред. М. Треушников]. – М.: Городец, 2007. – 672 с.
- Штефан М. Й. Цивільний процес / М. Й. Штефан. – К.: Ін Юре. – 1997. – 608 с.
- Демський Е.Ф. Адміністративно-процесуальне право України: навч. посіб. / Е. Ф. Демський. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 496 с.
- Шадура Д. М. Цивільна юрисдикція : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 "Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право" / Д. М. Шадура. – Х., 2008. – 20 с.
- Кухнюк Д. Судова підвідомчість житлових спорів / Д. Кухнюк // Право України. – 1995. – № 12. – С. 46–51.
- Ніколенко Л. М. Визначення сутності інституту підвідомчості / Л. М. Ніколенко // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право. – 2011. – Випуск 1. – С. 79–85.
- Фінансова санація та банкрутство підприємств / [А. М. Штангрет, В. В. Шляхетко, О. Б. Волович, І. В. Зубрей]. – К.: Знання, 2012. – 374 с.
- Авдеенко Н. И. Общие правила определения судебной подведомственности / Н. И. Авдеенко // Вопросы государства и права [Отв. ред. В. С. Петров]. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1964. – С. 143–157.
- Побирченко И. Г. Советский арбитражный процесс / И. Г. Побирченко. – К.: Вища школа, 1988. – 272 с.
- Арбитражный процесс: законодательство та практика застосування / Д. М. Притика, М. І. Тітов, В. С. Щербина та ін. – Харків: Консум, 1999. – 544 с.
- Шелухін М. Л. Господарське процесуальне право / М. Л. Шелухін, О. М. Зубатенко. – К.: ЦНП, 2006. – 264 с.
- Лупсеник Д. Спорные вопросы юрисдикции дел / Д. Лупсеник // Юридическая практика. – 2007. – № 3. – С. 11.
- Про деякі питання підвідомчості і підсудності справ господарським судам : Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 24 жовтня 2011 року № 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0010600-11>.
- Беляневич В. Е. Господарський процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар / В. Е. Беляневич. – К.: Юстініан, 2006. – 672 с.
- Тертишников В. І. Цивільний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар / В. І. Тертишников. – Х: СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2007. – 576 с.
- Михальська Н. В. Еволюція правових поглядів на компетенцію суду по здійсненню правосуддя у цивільних справах / Н. В. Михальська // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 2. – С. 220–224.
- Шадура Д. М. Інститут підвідомчості в контексті оновлення цивільного процесуального законодавства / Д. М. Шадура [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.shkrebet.com/rus/article19.html>.
- Тимченко П. М. Проблеми судової підвідомчості : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 "Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право" / П. М. Тимченко. – Х., 2000. – 21 с.
- Черленяк М. І. Підвідомчість справ господарським судам України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 "Господарське право, господарсько-процесуальне право" / М. І. Черленяк. – Д., 2008. – 19 с.
- Сердюк В. В. Юрисдикція судів за спеціалізацією : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 "Судострій; прокуратура та адвокатура" / В. В. Сердюк. – Київ, 2003. – 19 с.
- Рішення № 8-рп/2002 Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частин другої, третьої статті 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) від 7 травня 2002 року по справі № 1-1/2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-02>.
- Бугирський А. А. До проблемних питань визначення підвідомчості справ адміністративним судам / А. А. Бугирський // Держава і право. – Випуск 45. – С. 253–257.
- Кузнецова Н. С. Адміністративна юстиція очима цивіліста / Н. С. Кузнецова // Правовий тиждень. – 2009. – № 33–34. – С. 3.
- Кузнецова Н. С. Господарська і адміністративна юрисдикція: проблеми розмежування / Н. С. Кузнецова // Вісник господарського судочинства. – 2008. – № 2. – С. 77–79.
- Проблеми теорії та практики цивільного судочинства : монографія / В. В. Комаров, В. І. Тертишников, В. В. Баранкова та ін.; [за заг. ред. В. В. Комарова]. – Х.: Харків юридичний, 2008. – 928 с.
- Снідевич О. С. Проблеми розмежування юрисдикцій / О. С. Снідевич // Вісник Вищої ради юстиції. – 2012. – № 2. – С. 41–53.
- Куйбіда Р. О. До питання про самостійність господарської юрисдикції / Р. О. Куйбіда // Право України. – 2005. – № 10. – С. 118–120.
- Демченко С. Ф. Паралелі та меридіани господарських та адміністративних судів / С. Ф. Демченко // Вісник господарського судочинства. – 2009. – № 6. – С. 73–80.
- Бугирський А. А. Реалізація принципу спеціалізації в судовій системі України / А. А. Бугирський // Вісник господарського судочинства. – 2012. – № 6. – С. 195–200.
- СНГ : реформа гражданского процессуального права : Материалы Международной конференции / [под общ. ред. М. Богуславского, А. Трунка]. – М.: Городец-издат, 2002. – 256 с.
- Руженцева Є. О. Розмежування судових юрисдикцій при вирішенні земельних спорів : новели законодавства / Є. О. Руженцева // Вісник Вищої Ради Юстиції. – 2010. – № 3. – С. 48–55.
- Осетинський А. Юрисдикція судів з розгляду земельних спорів: Розмежування чи конкуренція? / А. Осетинський // Право України. – 2009. – № 9. – С. 45–48.
- Жуйков В. М. Некоторые проблемы гражданского-процессуального права и судебная практика / В. М. Жуйков // Государство и право на рубеже веков (материалы Всероссийской конференции): Конституционное и административное право. – М.: Изд-во ИГИП РАН, 2001. – 326 с.
- Спир про юрисдикції : адміністративні та господарські суди поки не прийшли до спільного знаменника в питанні розмежування юрисдикцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.news-on.com.ua/novyny-hromadskosti/2235-spir-pro-urisdikciji.html>.
- Янюк Н. В. Підвідомчість справ адміністративним судам: проблемні питання / Н. В. Янюк // Право України. – 2003. – № 2. – С. 88–91.
- Куйбіда Р. Межі адміністративної юрисдикції : спірні питання / Р. Куйбіда // Юридичний вісник України. – 2007. – № 25. – С. 6–7.
- Господарське процесуальне право / О. П. Подцерковний, О. О. Квасніцька, Т. В. Степанова та ін.; [за ред. О. П. Подцерковного, М. Ю. Картузова]. – Х.: Одиссей, 2011. – 400 с.
- Пасенок О. У кожного суду своя юрисдикція / О. Пасенок // Урядовий кур'єр. – 2008. – № 71. – 16 квітня. – С. 6.
- Щербина В. С. Проблеми захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання (матеріально-правовий та процесуальний аспекти) / В. С. Щербина // Українське комерційне право. – 2007. – № 8. – С. 12–20.
- Борденюк В. В. Деякі питання розмежування повноважень між адміністративними та господарськими судами / В. В. Борденюк // Вісник Вищого господарського суду України. – 2011. – № 1. – С. 131–136.
- Віхров О. П. До питання про критерії розмежування господарської та адміністративної юрисдикцій / О. П. Віхров, В. О. Коверзнев // Вісник господарського судочинства. – 2011. – № 2. – С. 110–117.
- Карабань В. Я. Господарська та адміністративна юрисдикції: правозастосовний та правотворчий аспекти / В. Я. Карабань // Вісник господарського судочинства. – 2012. – № 1. – С. 141–150.
- Берсенева Т. В. ВАС не исключают остановку работы всех арбитражных судов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravo.ru/story/view/89668/>.
- Кремль берет Фемиду под контроль? Что стоит за ликвидацией системы арбитражных судов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svpressa.ru/society/article/76275/>.

Надійшла до редколегії 14.04.14

В. Резникова, д-р юрид. наук, доц.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ПОДВЕДОМСТВЕННОСТЬ ДЕЛ ХОЗЯЙСТВЕННЫМ СУДАМ УКРАИНЫ: ПРОБЛЕМЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ

Статья посвящена как теоретическим, так и практическим проблемам подведомственности дел хозяйственным судам Украины. Проанализированы основные доктринальные подходы к определению понятия и сущности судебной подведомственности. Особое внимание уделено соотношению понятий "судебная подведомственность" и "судебная юрисдикция", а также критериям подведомственности дел хозяйственным судам Украины. Обоснована реальность угрозы ликвидации системы хозяйственных судов Украины из-за сужения круга дел, подведомственных им. Высказано авторское видение относительно возможных путей разрешения существующих проблем.

Ключевые слова: подведомственность, судебная подведомственность, критерии подведомственности дел хозяйственным судам, судебная юрисдикция, система хозяйственных судов, подведомственность дел хозяйственным судам Украины, разграничение судебных юрисдикций.

V. Reznikova, doctor of legal sciences, associate professor
КНУ of the name of Taras Shevchenko, Kyiv

COMMERCIAL COURTS JURISDICTION OF CASES UKRAINE: PROBLEMS OF THEORY AND PRACTICE

The article is devoted to both theoretical and practical problems of jurisdiction of cases commercial courts of Ukraine. The basic doctrinal approaches to the definition and nature of judicial jurisdiction. Particular attention is paid to the relationship between the concepts "judicial jurisdiction" and "jurisdiction" as well as the criteria of jurisdiction cases commercial courts of Ukraine. Proved the reality of the threat of liquidation of commercial courts of Ukraine through narrowing the range of cases within their. Been author's vision on possible ways of solving existing problems.

Keywords: jurisdiction, judicial jurisdiction, jurisdiction criteria of economic affairs the courts jurisdiction, the system of commercial courts, commercial courts jurisdiction Affairs of Ukraine, the distinction judicial jurisdiction.

УДК 351. 766

Н. Камінська, д-р юрид. наук, доц., проф.
Національна академія внутрішніх справ, Київ

АНАЛІЗ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ КОРДОНІВ

У статті проаналізовано різні підходи і позиції вітчизняних і зарубіжних учених стосовно концептуального визначення поняття державних кордонів. Визначено особливості національно-правового і міжнародно-правового забезпечення державних кордонів, а також з'ясовуються проблеми і перспективи їх подолання у цій сфері.

Ключові слова: державні кордони, державна територія, безпека, охорона, захист, міжнародні договори.

Сучасні процеси розбудови Української держави, громадянського суспільства свідчать про необхідність вирішення ряду невідкладних проблем, які ставлять під загрозу територіальну цілісність держави, непорушність державних кордонів, мир і безпеку, життєдіяльність суспільства.

Виникнення будь-якої держави пов'язано з державними кордонами. Це невід'ємний атрибут держави, що відіграє важливе значення як для самої держави, насамперед. Так і для певного регіону держав, світового співтовариства загалом. Саме тому інститут державних кордонів є об'єктом правового регулювання внутрішньодержавного (національного) і міжнародно-правового рівнів.

Для України та інших молодих незалежних держав цей інститут відіграє також визначальну роль в умовах становлення самостійного суб'єкта міжнародно-правових відносин, гарантування національної безпеки і правопорядку, економічної і політичної незалежності. З огляду на це, актуальним є з'ясування точного визначення, сутнісних характеристик самого поняття державного кордону.

У вітчизняній правовій науці приділяється певна увага досліджуваним питанням. Так, питаннями визначення поняття і видів державного кордону України займалися Т. М. Самчук, О. І. Чудновський, Т. О. Цимбалістий, А. Б. Мостиський, Б. М. Клименко, В. В. Чумак, інші вчені. Особливості конституційно-правового статусу державних кордонів України розглядаються в науці конституційного права України, конституційному (державному) праві зарубіжних країн. Теоретичні проблеми щодо змісту адміністративно-правового регулювання кордонів, прикордонної безпеки були предметом досліджень таких учених як В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, І. Л. Бачило, Д. М. Бахрах, Ю. П. Битяк, Т. О. Коломоєць, А. Т. Комзюк, М. М. Тищенко. Окремі науковці – А. Мостиський, В. Зоечко, О. Ганько, Б. Захарчук, М. Дністрянський, П. Стецюк – розглядали питання, пов'язані з державними кордонами з історичної точки зору.

Роботи зазначених авторів мають важливе наукове і практичне значення, а висновки та рекомендації, які містяться в них, формують підґрунтя для подальших досліджень даної проблематики. Однак тут концептуальний аналіз питання державних кордонів, їх правового статусу висвітлені недостатньо повно, фрагментарно, без комплексного підходу або в рамках вузької правової проблематики.

У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі існують різні визначення державних кордонів. Виникнення поняття пов'язують зі становленням інституту держави. Кордони визначали територію, яку глава держави охороняв і розширював, ця територія складала об'єкт податкового (данинного) стягнення на його користь [1; 2].

У результаті після оформлення держав, настає необхідність розмежування територій, кордони яких захищались за допомогою сили. На відміну від сучасного світового співтовариства, що характеризується врегулюванням нормами міжнародного права, раніше кордони не були такими чіткими і визначеними, вони часто переглядались за результатами воєнних дій.

Поняття "державний кордон" орієнтовно виникло близько XI ст., хоча його визначення сформувався пізніше, з розвитком картографії. "Кордон" офіційно активно вживається в документах з першої половини XIV ст. У договірній грамоті Новгороду з Лівонським орденем від 28 січня 1323 року зазначається: "чтобы у каждого осталась его граница, как это исстари было". Однак поняття "державний кордон" з'ясовується зафіксованим дещо пізніше – наприкінці XVIII – початку XIX століття [3].

У першій половині XVIII ст. на Русі сформувалась термінологія організаційних структур, які забезпечували захист та охорону кордонів держави: "застава", "засада", "караул", "станція", "стража", "митниця". У 1847 році в "Словаре церковно-славянського и русского языка" "кордон" визначається як "пределъ, рубежь, отделяющий

